

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Кафедра географії та геоекології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри географії та геоекології

к.г.н., доц. Семенюк Л. Л.

«_____» _____ 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ»

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Галузь знань _____ 01 Освіта/Педагогіка _____

Рівень вищої освіти _____ другий (магістерський) _____

Напрямок підготовки/спеціальність _____ 014 Середня освіта _____

Предметна спеціалізація _____ 014 Середня освіта (Географія) _____

Освітня програма _____ Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична
робота _____

Факультет _____ природничо-географічний _____
(назва факультету)

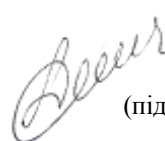
Форма навчання _____ денна, заочна _____
(денна, заочна, ПДО)

2020 – 2021 навчальний рік

Робоча програма з дисципліни «Політична географія» для студентів за напрямом підготовки 01 Освіта/Педагогіка, спеціальністю 014 Середня освіта (Географія)

Розробники: **Маслова Наталія Миколаївна, ст. викладач, канд. геогр. наук;**
Мирза-Сіденко Валентина Миколаївна, доцент, канд. біолог. наук

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри географії та геоекології
Протокол від «31» серпня 2020 року № 1

 Завідувач кафедри географії та геоекології
_____ к.г.н., доц. Семенюк Л. Л.
(підпис) (прізвище та ініціали)

© _____, 20__ рік
© _____, 20__ рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання*
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Галузь знань <u>01 Освіта/Педагогіка</u> (шифр і назва)	Нормативна	
Блоків/модулів – 1	Напрямок підготовки/ спеціальність: <u>014 Середня освіта</u> <u>(Географія)</u> (шифр і назва)	Рік підготовки	
Розділів/змістових модулів – 3		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання –		Семестр	
Загальна кількість годин – денна форма: 120 год.; заочна форма: 120 год.;		1-й	1-й
		Вид контролю:	
		екзамен	екзамен
		Лекції	
Тижневих аудиторних годин для денної форми навчання: 2 год.	Другий (магістерський) рівень освіти	20 год.	6 год.
		Практичні, семінарські:	
		14 год.	2 год.
		Лабораторні:	
		- год.	-
		Самостійна робота:	
		86 год.	112 год.
		Індивідуальні завдання:	
		- год.	-
		Консультації:	
- год.	- год.		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – розкрити особливості сучасної політичної картини світу, сформувати у студентів знання про основи геополітики як практичного інструменту розв’язання регіональних проблем у світі та в Україні, показати роль та місце України у світовому геополітичному просторі.

Завдання:

- ознайомити студентів з науковими основами політичної географії;
- розглянути історичні етапи формування політичної географії;
- розкрити сутність територіально-політичної організації суспільства та територіально-політичних систем різних ієрархічних рівнів;
- вивчити сучасну політичну карту світу;
- показати сучасну геополітичну картину світу;
- проаналізувати основні регіональні геополітичні проблеми у світі;
- засвоєння розгорнутої інформації про форми державного устрою та систему органів державної влади, функції державних кордонів і столиць;
- аналіз новітніх територіальних трансформацій політичної карти світу; формування уявлення про співвідношення сил у світовій політиці;
- виявлення впливу геоглобалізаційних процесів на політичну карту світу, державу і окремого громадянина;
- особливості геополітичної ситуації в окремих регіонах світу;
- політико-географічне та геополітичне положення України
- прищеплення навичок самостійної роботи з різними джерелами політичної, економічної та географічної інформації (картами, схемами, статистичними даними, літературою, ілюстрованим матеріалом, ресурсами всесвітньої мережі Internet тощо);
- вивчення і перевірка знань політико-географічної номенклатури тощо.

У результаті вивчення даного курсу студент повинен **знати:**

- сутність територіально-політичної організації суспільства;
- історичні етапи формування політичної географії;
- особливості сучасної політичної карти світу;
- засвоєння розгорнутої інформації про форми державного устрою та систему органів державної влади, функції державних кордонів і столиць;
- аналіз новітніх територіальних трансформацій політичної карти світу; формування уявлення про співвідношення сил у світовій політиці;
- виявлення впливу геоглобалізаційних процесів на політичну карту світу, державу і окремого громадянина;
- особливості геополітичної ситуації в окремих регіонах світу;
- політико-географічне та геополітичне положення України
- прищеплення навичок самостійної роботи з різними джерелами політичної, економічної та географічної інформації (картами, схемами, статистичними даними, літературою, ілюстрованим матеріалом, ресурсами всесвітньої мережі Internet тощо);
- вивчення і перевірка знань політико-географічної номенклатури тощо.

вміти:

- розкривати суть основних концепцій політичної географії та геополітики;
- аналізувати територіально-політичні системи різних ієрархічних рівнів;
- аналізувати сучасну політичну карту світу;
- давати характеристику політико-географічного та геополітичного положення регіонів і держав світу;
- застосовувати методи регіонального геополітичного аналізу;
- використовувати закони геополітики для пояснення сучасних регіональних процесів;
- давати оцінку ролі України у світовому політичному просторі.

У результаті вивчення навчальної дисципліни у студента мають бути сформовані такі **компетентності:**

Загальні:

- ЗК1 Здатність набувати спеціалізовані концептуальні знання у процесі навчання та/або професійної діяльності на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної діяльності, зокрема в контексті дослідницької роботи.

- ЗК7 Здатність працювати в міжнародному контексті та в глобальному інформаційному середовищі за професією.

Фахові:

- ФК5 Здатність пояснювати устрій сучасної світосистеми, суперечливі та проблемні питання політичної карти світу; давати оцінку об'єктивним та суб'єктивним передумовам виникнення міждержавних конфліктів, територіальних спорів, проявів сепаратизму у регіонах та країнах світу; критично аналізувати політичні системи держав сучасного світу; аналізувати політико-географічне положення та адміністративно-територіальний поділ країн світу тощо.

- ФК8 Здатність аналізувати етногеографічну та конфесійну ситуацію в регіоні чи країні; порівнювати етномовну ситуацію в різних регіонах; виявляти основні етномовні та етноконфесійні тенденції; визначати індекс етнічної мозаїчності території, аналізувати етнічні процеси та виявляти причини етнічних та етноконфесійних конфліктів та сепаратизму; характеризувати етногеографічні особливості різних регіонів світу та України.

Програмні результати навчання:

ПРН 6. Студент демонструє спроможність пояснювати особливості розвитку географічної науки на різних часових та змістовних рівнях; розкривати особливості розвитку географії на різних етапах; встановлювати закономірності розвитку географічної науки, користуватися понятійно-термінологічним апаратом географічної науки; вміє визначати об'єкт та предмет конкретного географічного дослідження; застосовувати основні принципи та методи географічних досліджень; застосовувати різні підходи у дослідженнях відповідно до основних концепцій та парадигм в географії; розкривати прояви географічних законів і закономірностей в оточуючому середовищі.

ПРН 7. Студент демонструє спроможність пояснювати устрій сучасної світосистеми, суперечливі та проблемні питання політичної карти світу; давати оцінку об'єктивним та суб'єктивним передумовам виникнення міждержавних конфліктів, територіальних спорів, проявів сепаратизму у регіонах та країнах світу; вміє критично аналізувати політичні системи держав сучасного світу; аналізувати політико-географічне положення та адміністративно-територіальний поділ країн світу тощо.

ПРН 8. Студент демонструє спроможність аналізувати особливості сучасного соціально-економічного розвитку країн і регіонів світу залежно від впливу факторів природно-кліматичного, історичного та соціально-економічного характеру, вміє порівнювати особливості галузевої і територіальної структури промисловості (сільського господарства) різних країн за допомогою картографічних, літературних та інших джерел.

ПРН 10. Студент демонструє спроможність аналізувати етногеографічну ситуацію в регіоні чи країні; порівнювати етномовну ситуацію в різних регіонах; вміє виявляти основні етномовні тенденції; визначати індекс етнічної мозаїчності території, аналізувати етнічні процеси та виявляти причини етнічних конфліктів та сепаратизму; характеризувати етногеографічні особливості різних регіонів світу та України.

ПРН 12. Студент демонструє спроможність аналізувати роль географії релігій у розвитку складних соціальних процесів у суспільстві, теоретико-методичні основи пізнання релігійних процесів; основні проблеми розвитку релігійної сфери в Україні та світі; основні методологічні та методичні підходи до вивчення конкретних релігійних об'єктів, процесів; основні чинники формування територіальних відмінностей в розвитку сакральних процесів; територіальні відмінності в розвитку релігійних явищ та процесів у світ та на Україні; вміє проводити релігійно-географічні дослідження; працювати з джерелами інформації; збирати первинну наукову релігійно-географічну інформацію; формулювати висновки та пропозиції щодо вирішення соціальних проблем; практично аналізувати георелігійні особливості формування території; визначати чинники формування релігій.

ПРН 13. Студент демонструє спроможність здійснювати збір, групування та аналіз емпіричних матеріалів дослідження за допомогою відповідних методів географічних досліджень; вміє модифікувати вже існуючі та розробляти нові наукові методи, виходячи з конкретних задач дослідження; планування, організації та проведення географічних досліджень і підготовки звітності. Володіє методами спостереження, опису, ідентифікації, систематизації, класифікації, районування географічних об'єктів. Студент демонструє спроможність до роботи зі статистичними базами даних, збору, узагальнення та обробки статистичної інформації та її графічної візуалізації.

3. Програма навчальної дисципліни

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади політичної географії. Політична карта світу та її історичні зміни.

Тема 1. Теоретико-методологічні засади політичної географії. Політична географія (ПГ) як наука: підходи до визначення. Політична сфера (політосфера) суспільного життя як об'єкт вивчення ПГ. Структура ПГ (історична, теоретична, регіональна, галузева, Світового океану). Методи ПГ. Хорологічний метод. Рівні дослідження ПГ: глобальний і регіональний (макрорівень), окремих країн (мезорівень), окремих районів, міст (мікрорівень). ПГ – політична регіоналістика – регіональна політологія – регіонознавство. Основні проблеми політико-географічного дослідження. Місце ПГ в системі туристсько-економічних, суспільно-географічних наук. Міждисциплінарність досліджень у ПГ, зв'язки дисципліни з іншими суспільними науками, у тому числі політологією, соціологією, історією. Співвідношення сфер дослідження ПГ, геополітики та політології. Відмінність їх підходів до вивчення держави як об'єкта дослідження. Сучасні завдання й функції ПГ (теоретико-пізнавальна, методологічна, світоглядно-гуманістична).

Історія розвитку ПГ. Сутність і особливості політичної думки Стародавнього світу (Демокрит, Платон, Аристотель, Цицерон), Середньовіччя і Відродження (Ф. Аквінський, М. Падуанський, Данте, Н. Макіавеллі, Т. Мор, М. Лютер, Ж. Боден, Т. Кампанелла), Нового часу (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Т. Пейн, І. Кант, Г. Гегель, К. Маркс, К. Ріттер, та ін.). Етапи розвитку ПГ із кінця XIX ст. Ф. Ратцель - засновник ПГ як системної науки. Роль українських географів початку XX ст. (С. Рудницького, В. Кубійовича, С. Томашівського, В. Гериновича) в розвитку окремих положень ПГ. Сучасний стан ПГ в Україні.

Тема 2. Політична карта світу та її історичні зміни. Поняття про політичну карту світу. Кількісні та якісні зміни на політичній карті світу. Етапи формування політичної карти світу. Стародавній, середньовічний, новий на новітній етапи територіальних змін на політичній карті світу. Політична карта Старого Світу – Євразії та Північної Африки. Великі історичні ріки і древні цивілізації: Месопотамія, Інд і Ганг, Янцзи і Хуанхе. Перші міста-держави Месопотамії. Рабовласницькі держави Європи, Азії та Африки. Структура ПК Давнього Сходу. ПК і цивілізації Середземномор'я (Фінікія, Ізраїльсько-Іудейське царство, міста-держави Еллади, імперія Олександра Македонського, Карфаген, Римська імперія). Специфічні особливості ПК античного світу. ПК Євразії та Північної Африки за часи Середньовіччя, її характерні особливості. Передумови Великих географічних відкриттів та їх вплив на ПК світу. Іспанська і Португальська імперії. Колоніальні імперії XVII-XVIII ст.ст.: Нідерландська, Французька, Британська. Вестфальський договір і формування сучасної системи держав-націй у Європі. Характеристика основних етапів формування ПК у XX ст. Причини і наслідки Першої світової війни і територіальні перекроювання ПК. Територіальні підсумки революції в Росії. Друга світова війна і територіальні зміни по її закінченні. сновні особливості ПК в період «холодної війни». Наслідки падіння «залізної завіси». Розпад соціалістичних федеративних держав і системи соціалізму в цілому. ПК Європи та Азії на сучасному етапі. «Гарячі точки» на ПК: арабо-ізраїльський конфлікт, Ірак і Кувейт, Афганістан, Шрі-Ланка, Кашмір. Народи без державності. Нові індустріальні країни Південно-Східної Азії: причини і наслідки економічного буму.

Україна на ПК Європи та світу: політико-географічне положення, державна територія, етнічні землі, український географічний простір, політико-географічний устрій.

Тема 3. Сучасна світо система. Сучасна світосистема. Сучасний стан політичної карти світу. Вірогідні зміни політичної карти світу. Сучасний стан політичної карти світу. Вірогідні зміни політичної карти світу. Території, країни, держави. Склад території держави. Політико-територіальні утворення на політичній карті світу. Суверенні держави. Суверенні держави як головний суб'єкт світової політики і елемент політичної карти світу. Зростання кількості незалежних держав протягом XX століття. Залежні країни і території. Спірні території. Води (акваторія) відкритого моря і територія Антарктиди. Мультинаціональні функціональні утворення: ТНК, міжнародні організації, регіональні організації. Суперечливі та проблемні питання стану сучасної ПК світу: залежні, несамоврядні, з невизначеним статусом, самопроголошені території світу. Поняття «колонія», «протекторат», «залежна територія», «підопічна територія». Сучасні залежні території і їх різновиди (вільно приєднана держава, самоуправна держава у вільній асоціації з метрополією, самоуправна територія у складі метрополії, заморська адміністративна одиниця тощо) та метрополії. Міжнародні конфлікти, їх типи, (міждержавні; національно-визвольні війни;

внутрішні інтернаціоналізовані), об'єктивні та суб'єктивні передумови виникнення. «Гарячі» точки планети: Близький Схід, Південна Азія, Кавказ, Балкани, Центральна Африка та ін. Етнополітичні конфлікти: чинники, шляхи подолання. *Територіальні претензії . Сепаратизм*. Проблеми територіальних претензій. Географія специфічних політичних утворень (невизнані самопроголошені держави, підопічні території, кондомініуми, протекторати, бантустані, спірні території та ін.). Регіоналістські, автономістські та сепаратистські етнічні рухи, їх географія (Шотландія, Ольстер, Країна Басків, Корсика, Косово та Метохія, Придністров'я, Крим, Абхазія, Чечня-Ічкерія та ін.).

Розділ 2. Держава як ключовий елемент політичної системи.

Тема 4. Держава - ключовий елемент політичної системи. Географічний простір держави. Державні кордони. Об'єкти ПК: «державна», «країна», «територія». Суверенітет. Історична трансформація розуміння суверенітету. Територіально-політична організація суспільства. Види і функції територіально-політичних систем (ТПС). Держава як найбільш цілісна ТПС. Ознаки держави: народ (субстанціональний елемент), територія (територіальний елемент), публічна державна влада (інституційний елемент), міжнародне визнання. Внутрішні та зовнішні функції держави.

Теорії походження держави (теологічна, патріархальна, суспільного договору, підкорення, класова; географічного детермінізму, демографічні, техніко-економічні, «нічний сторож»). Характеристики держави як географічного об'єкта. Політико-географічне положення (ППП) держави (макро-/глобальний, мезо-/регіональний, мікро-/сусідський рівні, наявність виходу до моря, використання міжнародних транспортних шляхів). Оцінка ППП. Глобальне ППП. Регіональне ППП. Сусідське ППП.

Геотерія і її складові (державна територія, акваторія, аеротерія), етнічні землі. Особливості державної території: конфігурація, форма, компактність, географічний центр. Форми державної території: острівні, на архіпелагах, напівострівні, подовжені, з анклавом, з ексклавом, компактні, з «коридорами». Вплив конфігурації території на суспільні процеси в державі. Кількісні міри форми державної території. Проблеми територіального розмежування морського простору, континентального шельфу, територіальні води, економічні зони. Типологія держав за характером історичного формування державної територіальної структури за С.Б. Лавровим (долинний, приморський, кільцеподібний, клокчасто-подібний/точковий, черезматериковий, інтегральний). Принцип «Мехіко». Державні території з особливим політичним режимом (дія виключних законів, надзвичайного стану, військового стану; закриті адміністративні одиниці, екстериторіальні, орендовані, окуповані та ін.). Політико-географічне положення країни.

Державні кордони. Стадії встановлення державних кордонів (алокація, делімітація, демаркація, редемаркація). Особливості встановлення річкових та морських кордонів. Класифікація державних кордонів за морфологією (конфігурацією), походженням, історією і тривалістю існування, історичними умовами і послідовністю виникнення (сухопутні, морські, прямолінійні, звивисті, колоніальні, повоєнні, возз'єднані, компенсаційні, відновлені, нав'язані, договірні, недоговірні, установлені одностороннім актом). Функції границь в епоху глобалізації (бар'єрна, контактна, фільтрувальна), їх співвідношення.

Тема 5. Адміністративно-територіальний поділ держави. Столиці, їх функції та класифікації. Поняття місцевого самоуправління, його типологія. Дуалістичні, горизонтальні та змішані системи самоуправління. Співвідношення місцевого і територіального управління. Принципи формування сітки АТП. Ієрархія одиниць АТП. Функції АТП. Етапи становлення АТП та місцевого самоврядування в Європі (за Р.Беннетом). Адміністративно-територіальний устрій, його структура. Поділ адміністративних одиниць за площею і чисельністю населення в деяких державах світу. Столиці, їх функції та класифікації

Тема 6. Класифікації та типології країн світу. Показники для «географічних» типологій (форми правління, форми державного устрою, типи політичних режимів). Класифікації країн світу за формами правління (монархії і республіки та їхні різновиди, джамахірія, країни у складі Співдружності), державного устрою (унітарні, федеративні, конфедеративні, унії), ідеологічної орієнтації (плюралістичні, клерикальні), державно-правового режиму (демократичний, тоталітарний, авторитарний, расистський), їх географічне поширення. Системи престолонаслідування сучасних монархічних держав (салічна, кастильська, австрійська). Новітні погляди на класифікації країн: теократичні республіки, держави-напівфедерації тощо.

Класифікації країн світу за географічним, економіко-географічним, політико-географічним

положеннями, величиною території, кількістю і типом відтворення населення, його національним складом, рівнем урбанізації, природно-ресурсним потенціалом. Площа території як важливий соціально-економічний ресурс. Класифікація держав за площею території (гіганти, великі, значні, середні, малі, невеликі, мікро держави/»жарлики»). Типологія країн світу за рівнем соціально-економічного розвитку та господарською спеціалізацією в міжнародному поділі праці, за рівнем сформованості організаційно-управлінських структур, структурою господарства країни.

Розділ 3. Геополітика та електоральна географія як складові політичної географії

Тема 7. Основні поняття геополітики. Геополітичні теорії та концепції. Зміст і співвідношення понять «політична географія», «геополітика», «геостратегія». Історія геополітичних уявлень і теорій. Напрями геополітики: доктринально-нормативна (німецька), концептуальна, американська школи геополітики. Вплив на розвиток геополітики праць Ф. Ратцеля. Євразійський материк як найважливіший геополітичний регіон сучасності. Основні геостратегічні агенти Євразії (Китай, Німеччина, Франція, Росія, Індія). Геополітичні центри Євразії. Еволюція міжнародних відносин у ХХ ст. Трансформації міжнародних систем. Теорії сучасного світовлаштування: модель геостратегічних сфер та геополітичних регіонів С. Коена, концепція зіткнення цивілізацій С. Хантінгтона, концепція уніполярного світу А. Страуса, гіпотеза «семи паралелей однополярного світового простору» Й. Галтунга, концепція геостратегічних агентів та геополітичних центрів З. Бжезінського. Глобалізація як міжнародно-політична організація світу.

Сучасні геополітичні проблеми кордонів як геополітичної реальності, мети, геополітичного засобу. Геополітичні проблеми контролю над морями та океанами, суходолом, сировинними ресурсами, аерокосмічним простором. Поняття статусу держави в геополітичному просторі, боротьба за світове лідерство. Чинники, що впливають на світовий статус держави (розмір території, кількість населення і його якість (освіта, стратифікація, здоров'я), промислово-економічну базу (розмір, якість), ступінь забезпеченості сировинними ресурсами, обсяг та якість військового потенціалу).

Тема 8. Геополітична структура сучасного світу. Глобалізація як історичний процес.

Міжнародні організації на політичній карті світу

Європа в геополітичному вимірі. Геополітична ситуація в Європі після Другої Світової війни. Місце об'єднаної Європи на сучасній політичній карті світу. Інституціональна система ЄС. Європа в геоekonomічному та геополітичному вимірі. Розширення ЄС – можливості й перспективи для України.

«Мала Євразія» у геополітичному вимірі. Росія – світовий та регіональний геополітичний гравець. Проблеми взаємодії України й Російської Федерації в сучасних умовах. Особливості сучасної геополітичної ситуації у Центральній Азії та Закавказзі.

Азіатсько-Тихоокеанський та Південноазіатський регіони у геополітичному контексті. Фактори сучасної геополітичної ситуації в регіоні. Загальна характеристика основних геополітичних акторів. Особливості сучасної геополітичної ситуації у Східній та Південно-Східній Азії. Перспективи розвитку геостратегічної ситуації в АТР. Індія, як регіональна держава.

Американська зона геополітичного впливу. Північноамериканська інтеграція. Поле геостратегічних інтересів США. Геостратегічні пріоритети Канади і Мексики. Бразилія – новий регіональний лідер. Антиамериканський геополітичний вектор у Латинській Америці.

Насвазія та «Чорна Африка» у геополітичному контексті. Географічні аспекти поширення неокolonіалізму в Африці. Арабо-мусульманський світ як єдине геополітичне поле. Поле геостратегічних інтересів основних гравців Африки.

Антарктида та Арктика у геополітичному контексті. Політична географія Антарктиди. Сучасна геополітична ситуація в Арктиці.

Геополітика й Україна. Сучасні геополітичні проблеми України (відкритість території, роль Чорного та Азовського морів, особливості природних умов; Україна на перехресті геополітичних інтересів сусідніх держав). Геополітичні доктрини України.

Глобалізація як історичний процес. Глобалізація як історичний процес: вплив на політосферу і політичну карту світу. Посилення взаємозв'язків між країнами у всіх сферах життя у ХХ–ХХІ ст.ст. Глобалізація процесів економічного, соціального, політичного, культурного і духовного розвитку людства. Глобалізація та трансформація інституту держави: оптимістичні, традиціоналістські та конструктивні теорії. Транснаціональні корпорації (ТНК) як нові геостратегічні суб'єкти міжнародних відносин. Виникнення глобальних (всесвітніх) проблем: поняття і класифікації.

Взаємозв'язок між ними, причини виникнення, сучасний стан й перспективи вирішення. Проблеми поширення демократії і багатопартійності. Значення глобалізації для окремого громадянина.

Міжнародні організації на політичній карті світу. Поділ міжнародних організацій за функціональними особливостями (загальнополітичні, військово-політичні, економічні, валютно-фінансові, історико-традиційні, інтелектуально-аналітичні тощо) та просторовими межами функціонування (глобальні, регіональні, субрегіональні). Участь України в роботі міжнародних організацій. Найважливіші глобальні міжнародні організації. Регіональна інтеграція та розмивання поняття державного суверенітету. Значення провідних регіональних та субрегіональних міжурядових організацій: Договір про Північноатлантичне співробітництво (НАТО), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), Співдружність Незалежних Держав (СНД), Співдружність націй (Commonwealth), Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Північноамериканський договір про вільну торгівлю (НАФТА), Організація африканської єдності – Африканський Союз (АС), Асоціація держав Північно-Східної Азії (АСЕАН), Чорноморський регіон економічного співробітництва (ЧРЕС). Вплив інтеграційних процесів на свободу переміщення та розвиток туризму (Шенгенська угода).

Тема 9. Електоральна географія. Географія виборів (електоральна географія) - новий напрям розвитку ПГ. Місце електоральної географії (ЕГ) у системі географічних наук. Теоретичні основи ЕГ і її основні напрямки. Методи досліджень ЕГ. Географія голосувань. Географічні фактори голосувань. Політико-географічне (електоральне) районування держави. Чинники, що впливають на політичну ситуацію в країні: історико-географічні, демоетнічні, класово-соціальна структура населення, політико- та економіко-географічне положення. Прикладна ЕГ. Сучасна політична ситуація в Україні (за результатами останніх виборів). Електоральна географія України. Основні партії України.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів/змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							заочна форма						
	Усього	у тому числі						Усього	у тому числі					
		л	п	лаб.	інд.	Консультації	СРС		л	п	лаб.	інд.	Консультації	СРС
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Блок/модуль 1														
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади політичної географії. Політична карта світу та її історичні зміни.														
Тема 1. Теоретико-методологічні засади політичної географії.	10	2	-	-	-	-	8	6	-	-	-	-	-	6
Тема 2. Політична карта світу та її історичні зміни.	12	2	2	-	-	-	8	13	1	-	-	-	-	12
Тема 3. Сучасна світосистема.	16	2	2	-	-	-	12	17	1	2	-	-	-	14
Разом за розділом/змістовим модулем 1	38	6	4	-	-	-	28	36	2	2	-	-	-	32
Розділ 2. Держава як ключовий елемент політичної системи														
Тема 4. Держава - ключовий елемент політичної системи. Географічний простір держави. Державні кордони.	12	2	2	-	-	-	8	17	1	-	-	-	-	16
Тема 5. Адміністративно-територіальний поділ держави. Столиці, їх функції та класифікації	12	2	2	-	-	-	8	11	1	-	-	-	-	10
Тема 6. Класифікації та типології країн світу.	16	2	2	-	-	-	12	12	-	-	-	-	-	12
Разом за розділом/змістовим модулем 2	40	6	6	-	-	-	28	40	2	-	-	-	-	38
Розділ 3. Геополітика та електоральна географія як складові політичної географії														
Тема 7. Основні поняття геополітики. Геополітичні теорії та концепції.	12	4	2	-	-	-	6	18	2	-	-	-	-	16
Тема 8. Геополітична структура сучасного світу. Глобалізація як історичний процес. Міжнародні організації на політичній карті світу.	20	4	2	-	-	-	14	20	-	-	-	-	-	20
Тема 9. Електоральна географія.	10	-	-	-	-	-	10	6	-	-	-	-	-	6
Разом за розділом/змістовим модулем 3	42	8	4	-	-	-	30	44	2	-	-	-	-	42
Усього годин	120	20	14	-	-	-	86	120	6	2	-	-	-	106
Блок/модуль 2														
ІНДЗ			-	-	-	-			-	-	-	-	-	
Усього годин	120	20	14	-	-	-	86	120	6	2	-	-	-	112

5. Теми практичних занять

№	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Політична карта світу та її історичні зміни.	2	-
2.	Сучасна світосистема: політико-територіальні утворення, суперечливі та проблемні питання, міжнародні конфлікти, «гарячі» точки, територіальні претензії та сепаратизм.	2	2
3.	Держава - ключовий елемент політичної системи. Географічний простір держави. Форми державної території. Державні кордони.	2	-
4.	Адміністративно-територіальний поділ держави. Столиці, їх функції та класифікації	2	-
5.	Форми державного правління та устрою. Типи політичних режимів. Класифікації країн світу.	2	-
6.	Основні поняття геополітики. Геополітичні теорії та концепції. Школи та течії геополітики.	2	-
7.	Геополітична структура сучасного світу. Глобалізація як історичний процес. Міжнародні організації на політичній карті світу.	2	-
Разом		14	2

8. Самостійна робота

№	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Історія розвитку ПГ. Сутність і особливості політичної думки Стародавнього світу, Середньовіччя і Відродження, Нового часу. Етапи розвитку ПГ із кінця XIX ст. Ф. Ратцель - засновник ПГ як системної науки. Роль українських географів початку XX ст. у розвитку окремих положень ПГ.	8	6
2.	Політична карта Старого Світу – Євразії та Північної Африки. Великі історичні річки і древні цивілізації. Рабовласницькі держави Європи, Азії та Африки. Структура ПК Давнього Сходу. ПК і цивілізації Середземномор'я. Специфічні особливості ПК античного світу. ПК Євразії та Північної Африки за часи Середньовіччя, її характерні особливості.	6	10
3.	Україна на ПК Європи та світу: політико-географічне положення, державна територія, етнічні землі, український географічний простір, політико-географічний устрій.	2	2
4.	Сучасні залежні території і їх різновиди (вільно приєднана держава, самоуправна держава у вільній асоціації з метрополією, самоуправна територія у складі метрополії, заморська адміністративна одиниця тощо) та метрополії.	4	2
5.	Міжнародні конфлікти, їх типи та суб'єктивні передумови виникнення. «Гарячі» точки планети: Близький Схід, Південна Азія, Кавказ, Балкани, Центральна Африка та ін. Етнополітичні конфлікти: чинники, шляхи подолання.	4	2
6.	Проблеми територіальних претензій. Географія специфічних політичних утворень (невизнані самопроголошені держави, підопічні території, кондомініуми, протекторати, бантустані, спірні території та ін.).	2	2
7.	Регіоналістські, автономістські та сепаратистські етнічні рухи, їх географія (Шотландія, Ольстер, Країна Басків, Корсика, Косово та Метохія, Придністров'я, Крим, Абхазія, Чечня-Ічкерія та ін.).	2	4
8.	Проблеми територіального розмежування морського простору, континентального шельфу, територіальні води, економічні зони. Типологія держав за характером історичного формування державної територіальної структури.	4	4
9.	Державні території з особливим політичним режимом (дія виключних законів, надзвичайного стану, військового стану; закриті адміністративні одиниці, екстериторіальні, орендовані, окуповані та ін.). Політико-географічне	4	16

	положення країни.		
10.	Поділ адміністративних одиниць за площею і чисельністю населення в деяких державах світу.	8	10
11.	Класифікації країн світу за географічним, економіко-географічним, політико-географічним положеннями, типом відтворення населення, його національним складом, рівнем урбанізації, природно-ресурсним потенціалом. Типологія країн світу за господарською спеціалізацією в міжнародному поділі праці, за рівнем сформованості організаційно-управлінських структур, структурою господарства країни.	12	12
12.	Сучасні геополітичні проблеми кордонів як геополітичної реальності, мети, геополітичного засобу. Геополітичні проблеми контролю над морями та океанами, суходолом, сировинними ресурсами, аерокосмічним простором.	2	8
13.	Поняття статусу держави в геополітичному просторі, боротьба за світове лідерство. Чинники, що впливають на світовий статус держави (розмір території, кількість населення і його якість (освіта, стратифікація, здоров'я), промислово-економічну базу (розмір, якість), ступінь забезпеченості сировинними ресурсами, обсяг та якість військового потенціалу).	4	8
14.	Насвазія та «Чорна Африка» у геополітичному контексті. Географічні аспекти поширення неоколоніалізму в Африці. Арабо-мусульманський світ як єдине геополітичне поле. Поле геостратегічних інтересів основних гравців Африки.	4	6
15.	Антарктида та Арктика у геополітичному контексті. Політична географія Антарктиди. Сучасна геополітична ситуація в Арктиці.	2	2
16.	Геополітика й Україна. Сучасні геополітичні проблеми України (відкритість території, роль Чорного та Азовського морів, особливості природних умов; Україна на перехресті геополітичних інтересів сусідніх держав). Геополітичні доктрини України.	4	4
17.	Глобалізація процесів економічного, соціального, політичного, культурного і духовного розвитку людства. Глобалізація та трансформація інституту держави: оптимістичні, традиціоналістські та конструктивні теорії.	2	4
18.	Транснаціональні корпорації (ТНК) як нові геостратегічні суб'єкти міжнародних відносин.	2	2
19.	Електоральна географія: суть, завдання, напрямки досліджень.	4	2
20.	Сучасна політична ситуація в Україні (за результатами останніх виборів). Електоральна географія України. Основні партії України.	6	4
	Разом	86	112

9. Індивідуальні завдання

не передбачені

10. Методи навчання

За джерелом знань:

- *словесні:* розповідь, пояснення, лекція, інструктаж, бесіда, диспут, дискусія;

- *наочні:* ілюстрація, демонстрація;

- *практичні:* практичні роботи, вправи, самостійна робота студентів з різними джерелами інформації, складання конспектів (тез), робота з картою, робота зі статистичними матеріалами, підготовка рефератів, доповідей, повідомлень, презентацій, метод проектів, аналіз проблемних ситуацій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та географічних закономірностей, прогнозування тощо.

За характером навчально-пізнавальної діяльності студентів: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, метод проблемного викладу, частково-пошуковий, пошуковий, дослідницький;

За логікою пізнання: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація, класифікація, абстрагування.

Дистанційні методи навчання: телекомунікаційні методи (інтерактивні лекції, практичні заняття, on-line консультації в режимі Zoom-конференцій та зустрічей у Google Meet; робота у Viber-групах),

самостійна робота студентів з освітніми ресурсами (освітні платформи Google Classroom, Moodle-ЦДПУ, Вікі-ЦДПУ, Хмарка-ЦДПУ).

11. Методи контролю

Методи поточного контролю: фронтальне усне опитування, письмове опитування, перевірка практичних робіт, захист повідомлень, перевірка виконання самостійної роботи, контрольні роботи тощо.

Підсумковий (семестровий) контроль з курсу: екзамен

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів з політичної географії

Оцінювання якості знань студентів *денної форми навчання* здійснюється за 100-бальною шкалою оцінювання, за шкалою ECTS та національною шкалою оцінювання.

Поточне оцінювання

Методи поточного контролю: фронтальне та індивідуальне усне опитування, письмове опитування, тестування, географічні номенклатурні та термінологічні диктанти, перевірка практичних робіт, перевірка конспектів (тез), перевірка виконання самостійної роботи, захист рефератів, повідомлень, мультимедійних презентацій, проєктів, контрольна робота тощо.

Під час дистанційного навчання: опитування, тестування, контрольні роботи, перевірка виконаних завдань з використанням навчальних платформ Zoom, Classtime, Google Classroom), а також месенджеру Viber тощо.

Максимальний бал за усну чи письмову відповідь – 3 бали; за виконання та захист практичної роботи – 1 бал; за виконання завдання для самостійної роботи – 1 бал.

Крім того, студент має змогу отримати 0,5 бали за доповнення, до 3 балів за презентацію та реферат.

Підсумковий (семестровий) контроль з курсу: екзамен.

Критерії оцінювання студентських теоретичних усних відповідей на практичних заняттях з політичної географії (ПГ)

Враховується:

- рівень осмислення навчального матеріалу;
- рівень сформованості аналітичних вмінь і концептуальних підходів;
- повнота розкриття питання, логіка викладу, культура мовлення;
- використання додаткової літератури;
- порівняння, зв'язок з практикою, наявність висновків.

3 б. ставиться за досконале знання та розуміння понятійно-термінологічного апарату ПГ та теоретичного матеріалу тієї чи іншої теми. Вільне оперування різноманітними класифікаціями, підходами тощо. Відповідь на поставлені запитання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями, прикладами, висновками. Виклад матеріалу має логічний, доказовий і послідовний характер. Студент володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Аналізує різні підходи до трактування тієї чи іншої методичної проблеми. Вільно висловлює свою позицію з проблемних питань методики викладання географії та аргументує її. Демонструє творчий підхід до виконання завдань. Володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці не тільки в знайомих, але й в нових ситуаціях. Володіє високою культурою мовлення. У відповіді мовні та стилістичні помилки.

2 б. ставиться у випадку, коли відповідь майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. Висвітлюється зміст окремих класифікацій, методичних підходів тощо. Виклад матеріалу структурований, логічний, але дещо порушена послідовність викладу. Студент володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Але у відповіді недостатня доказова база, мало прикладів, нечітко прослідковується зв'язок теорії з практикою. При відповіді на проблемні питання студент висловлює свою позицію, але недостатньо її аргументує. Вільно оперує знаннями, застосовує їх в знайомій та новій педагогічній ситуації. Матеріал викладено правильною мовою, але присутні окремі стилістичні помилки.

1 б. ставиться коли відповідь неповна, фрагментарна. Студент не має системних знань з ПГ. Понятійно-термінологічний апарат ПГ в цілому сформований, але студент оперує, як правило, одним підходом до тієї чи іншої проблематики, висвітлює окрему класифікацію тощо. Виклад матеріалу не структурований, часто порушується послідовність та логіка викладу. У відповіді відсутні посилання на фундаментальні дослідження з певної проблеми, методичні ідеї провідних вчених, методистів, вчителів. Відповідь позбавлена творчого підходу і має формальний характер.

Студент використовує знання в знайомій педагогічній ситуації, але не може застосувати їх в новій ситуації. У відповіді наявні фактичні та стилістичні помилки.

0,5 б. ставиться коли відповідь дуже поверхова. Студент не має системних знань з ПГ. Понятійно-термінологічний апарат ПГ майже не сформований. Виклад матеріалу не структурований, порушена послідовність та логіка викладу.

Критерії оцінювання практичної роботи

1 б. ставиться у випадку, коли студент повністю і якісно виконав всі завдання практичної роботи з теми. Демонструє досконале знання та розуміння теоретичного матеріалу з теми практичного заняття. При виконанні практичних завдань студент продемонстрував високий рівень оволодіння вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Якісно та охайно виконаний графічний та картографічний матеріал. До кожного завдання наявні висновки та узагальнення. Студент застосував творчий підхід до виконання завдань. У практичній роботі відсутні орфографічні, граматичні, стилістичні чи мовленнєві помилки.

0,75 б. ставиться, коли студент виконав всі завдання для практичної роботи, при цьому 2/3 завдань виконано якісно. Відповідь на питання викладача при захисті роботи майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. При виконанні практичних завдань студент продемонстрував вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Картографічний та графічний матеріал виконаний якісно, але не достатньо охайно. Наявні висновки до кожного завдання, але у деяких висновках недостатня доказова база. У практичній роботі присутні окремі стилістичні помилки.

0,5 б. ставиться, коли студент виконав 2/3 завдань або виконав всі завдання практичної роботи, але 1/2 з них виконана не досить якісно. Відповідь на теоретичні питання під час захисту практичної роботи неповна, фрагментарна. Студент продемонстрував недостатній рівень оволодіння вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати тощо. Картографічний та графічний матеріал виконаний неякісно. У роботі наявні фактичні та/або стилістичні помилки.

0,25 б. ставиться, коли студент якісно виконав 1/2 завдань практичної роботи. Демонструє вкрай поверхові знання з тем теоретичного блоку під час захисту роботи. Студент недостатньо оволодів вміннями аналізу, порівняння тощо. Картографічний та графічний матеріал відсутній або виконаний з помилками та неохайно. Відсутні висновки до окремих завдань або більшість висновків помилкові. У роботі наявні грубі фактичні, теоретичні та стилістичні помилки.

Критерії оцінювання рефератів

При оцінюванні реферату враховуються:

- ступінь розкриття теми;
- рівень науковості та доступності тексту реферату;
- вміння працювати з науковою літературою, систематизувати та структурувати матеріал;
- наявність авторської позиції, самостійність оцінок і суджень;
- використання при підготовці реферату декількох джерел інформації;
- дотримання вимог до оформлення реферату (наявність титульної сторінки, плану, вступу; правильність оформлення посилання на використані джерела; список використаних джерел; оцінка грамотності та культури викладу; дотримання вимог до обсягу реферату тощо);
- вільне володіння матеріалом реферату при захисті.

Максимальна кількість балів, яку студент може отримати за реферат – **3 бали**.

3 бали ставиться, коли виконані всі вимоги до написання реферату: позначена проблема і обґрунтована її актуальність, зроблено короткий аналіз різних точок зору на дану проблему і логічно викладена власна позиція, сформульовані висновки, тема розкрита повністю, витриманий обсяг, дотримані вимоги до зовнішнього оформлення.

2,5 бали ставиться, коли основні вимоги до реферату виконані, але при цьому допущені незначні недоліки, не зовсім витриманий обсяг реферату, є недоліки в оформленні.

2 бали ставиться, коли основні вимоги до реферату виконані, але при цьому допущені значні недоліки, є значні неточності у викладі матеріалу; відсутня логіка викладу, не витриманий обсяг реферату; є недоліки в оформленні.

1,5 бали виставляється якщо є істотні відступи від вимог до реферування, тема висвітлена дуже поверхово або частково, відсутні висновки; не витриманий обсяг реферату; є серйозні недоліки в оформленні.

1 бал виставляється у випадку, коли тема реферату не розкрита, продемонстровано нерозуміння студентом проблеми; обсяг реферату занадто малий; не дотримано вимог до оформлення реферату.

Критерії оцінювання презентації

При оцінюванні комп'ютерної презентації враховуються:

- наявність титульного слайда, на якому зазначено назву доповіді/презентації та відомості про авторів;
- логічна послідовність слайдів;
- дотримання вимог до тексту слайдів (наявністю заголовків, які висвітлюють основну ідею цього слайда; не більше ніж 6-8 рядків тексту на слайді, по 6-8 слів у рядку; текст повинен складатися з простих речень та коротких слів; розмір символів тексту має бути достатнім для розпізнавання з найвіддаленішого кутка аудиторії, рекомендований розмір символів не менше ніж 24 пт.).
- дотримання вимог до графічних об'єктів на слайдах (кількість зображень повинна бути достатньою для ілюстрації змісту слайда або виступу, але не переобтяжувати сприйняття відомостей; варто вибирати такі зображення, на яких деталі добре розрізняються; на одному слайді мають бути зображення одного стилю (або фотографії, або мальовані зображення) тощо).
- дотримання вимог до оформлення презентації: слайди не повинні бути перенасичені текстом, а містити більше графічних, картографічних та ілюстративних матеріалів; усі слайди бажано оформлювати в одному стилі; у кольоровій гамі презентації рекомендується використовувати не більше ніж 2-3 кольори та 2-3 їх відтінки; для демонстрації презентації на великому екрані з використанням мультимедійного проектора колір тла слайдів має бути світлим; колір тексту має бути контрастним до кольору тла.

Максимальна кількість балів, яку студент може отримати за презентацію – **3 бали**.

3 бали ставиться, коли виконані всі вимоги до змісту презентації, повною мірою розкрита тема, дотримана логіка викладу матеріалу, витриманий обсяг презентації, дотримані вимоги до зовнішнього оформлення слайдів.

2,5 бали ставиться, коли основні вимоги до змісту презентації виконані, але при цьому допущені незначні недоліки, дещо порушена логіка викладу або не зовсім витриманий обсяг презентації, є недоліки в оформленні слайдів.

2 бали ставиться, коли основні вимоги до змісту презентації виконані, але при цьому допущені значні недоліки у викладі матеріалу; відсутня або порушена логіка викладу; не витриманий обсяг презентації або матеріалу у слайдах; є недоліки в оформленні слайдів.

1,5 бали виставляється якщо є істотні відступи від вимог до презентації, тема висвітлена дуже поверхово або частково; відсутня логіка викладу, відсутні висновки; не витриманий обсяг реферату; є серйозні недоліки в оформленні слайдів.

1 бал виставляється у випадку, коли тема презентації не розкрита, продемонстровано нерозуміння студентом проблеми; обсяг презентації занадто малий; не дотримано вимог до оформлення слайдів.

Критерії оцінювання самостійної роботи студента

1 б. ставиться у випадку, коли студент повністю і якісно виконав всі завдання для самостійної роботи з теми. Демонструє досконале знання та розуміння теоретичного матеріалу тієї чи іншої теми курсу ПГ, що виноситься на самостійне опрацювання. Вільно оперує різноманітними класифікаціями, підходами тощо. Наявні посилання на декілька джерел інформації. Відповідь на поставлені запитання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями, прикладами, висновками. Виклад матеріалу має логічний, доказовий і послідовний характер. Студент володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Аналізує різні підходи до трактування тієї чи іншої проблеми. Вільно висловлює свою позицію з проблемних питань ПГ та аргументує її. Демонструє творчий підхід до виконання завдань. Володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці не тільки в знайомих, але й в нових ситуаціях. Володіє високою грамотністю викладу матеріалу, культурою мовлення. У відповіді відсутні орфографічні, граматичні, стилістичні чи мовленнєві помилки.

0,75 б. ставиться, коли студент виконав всі завдання для самостійної роботи, при цьому 2/3 завдань виконано якісно. Відповідь майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. Висвітлюється зміст окремих класифікацій, методологічних підходів тощо. Виклад матеріалу структурований, логічний, але дещо порушена послідовність викладу. Студент володіє

вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Але у відповіді недостатня доказова база, мало прикладів, нечітко прослідковується зв'язок теорії з практикою. При відповіді на проблемні питання студент висловлює свою позицію, але недостатньо її аргументує. Вільно оперує знаннями, застосовує їх в знайомій та новій ситуації. Присутні окремі стилістичні помилки.

0,5 б. ставиться, коли студент якісно виконав $\frac{1}{2}$ завдань. Демонструє вкрай поверхові знання з тем, винесених на самостійне опрацювання і неспроможний відтворити інформацію в повному обсязі. Оперує лише окремими фразами. Студент відтворює лише окремі фрагменти матеріалу, називає розрізнені факти. Відповідь занадто лаконічна та має вигляд окремих висловлювань, не пов'язаних між собою. Студент не володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці, не наводить приклади тощо. У відповіді наявні грубі фактичні, теоретичні та стилістичні помилки.

0,25 б. ставиться, коли студент виконав лише $\frac{1}{3}$ завдань та демонструє має вкрай поверхові знання з тем, винесених на самостійне опрацювання і неспроможний відтворити інформацію в повному обсязі. Оперує лише окремими фразами. Студент відтворює лише окремі фрагменти матеріалу, називає розрізнені факти. Відповідь занадто лаконічна та має вигляд окремих висловлювань, не пов'язаних між собою. Студент не володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці, не наводить приклади тощо. У відповіді наявні грубі фактичні, теоретичні та стилістичні помилки.

Контрольні роботи

До контрольних робіт допускаються всі студенти незалежно від результатів поточного контролю.

У процесі виконання контрольних завдань студент може користуватися лише тими допоміжними матеріалами, які визначені викладачем. Студентові забороняється в будь-якій формі обмінюватися інформацією з іншими студентами та користуватися матеріалами, крім дозволених. За умови порушення студентом установлених правил виконання модульного контролю викладач позбавляє можливості продовжувати виконання контрольних завдань, не перевіряє роботу, робить на ній відповідний запис і оцінює нулем балів. Результати контрольного заходу студента, який не з'явився на нього, також оцінюються нулем балів незалежно від причини.

Результати перевірки МКР доводяться до відома студентів не пізніше ніж через два робочі дні після їх виконання.

Перескладання КР допускається в терміни, визначені викладачем, під час поточних консультацій.

Студент, який не з'явився на модульний контроль (незалежно від причини), має право один раз повторно пройти модульний контроль у визначені викладачем терміни під час поточних консультацій.

За виконання завдань модульного контролю студент отримує **контрольну оцінку** (кількість балів), яка враховується в процесі розрахунків модульної оцінки.

Максимальна кількість балів за модульну контрольну роботу з кожного змістового модуля – **5 балів**. Контрольна робота включає 5 завдань. Максимальна кількість балів за кожне завдання модульної контрольної роботи – **1 бал**.

Критерії оцінювання контрольної роботи

1 б. ставиться у випадку, коли студент у відповіді на питання продемонстрував досконале знання та розуміння понятійно-термінологічного апарату ПГ та теоретичного матеріалу з тієї чи іншої теми; вільне оперування різноманітними класифікаціями, підходами тощо. Відповідь на поставлене запитання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями, прикладами, висновками. Виклад матеріалу має логічний, доказовий і послідовний характер. Студент володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Вільно висловлює свою позицію з проблемних питань ПГ та аргументує її. Демонструє творчий підхід до виконання завдань. Володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці не тільки в знайомих, але й в нових ситуаціях. Володіє високою грамотністю викладу матеріалу. У відповіді відсутні орфографічні, граматичні чи стилістичні помилки.

0,75 б. ставиться, коли відповідь на питання правильна і майже повна, судження студента з питання мають усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. У відповіді висвітлюється зміст окремих класифікацій, підходів тощо. Виклад матеріалу структурований, логічний, але дещо порушена послідовність викладу. Студент володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Але у відповіді недостатня доказова база, мало прикладів,

нечітко прослідковується зв'язок теорії з практикою. При відповіді на проблемні питання студент висловлює свою позицію, але недостатньо її аргументує. Матеріал викладено правильною мовою, без орфографічних та граматичних помилок, але присутні окремі стилістичні помилки.

0,5 б. ставиться, коли відповідь на запитання неповна, частково помилкова та фрагментарна. Студент не має системних знань з даного питання, не повною мірою володіє понятійно-термінологічним апаратом ПГ в цілому сформований. Студент висвітлює лише один підхід до тієї чи іншої проблематики, висвітлює окрему класифікацію тощо. Виклад матеріалу не структурований, часто порушується послідовність та логіка викладу. У відповіді відсутні посилання на фундаментальні дослідження з певної проблеми. Відповідь позбавлена творчого підходу і має формальний характер. Студент використовує знання в знайомій ситуації, але не може застосувати їх в новій ситуації. У відповіді наявні окремі граматичні, фактичні чи стилістичні помилки.

0,25 б. ставиться, коли у відповіді на питання студент демонструє вкрай поверхові знання з теми. Відповідь неповна та частково помилкова. Студент оперує лише окремими фразами. Понятійно-термінологічний апарат ПГ несформований. Студент відтворює лише окремі фрагменти матеріалу, називає розрізнені факти, часто помилкові. Відповідь занадто лаконічна та має вигляд окремих висловлювань, не пов'язаних між собою. Студент не володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці, не наводить приклади тощо. У відповіді наявні грубі фактичні, теоретичні, стилістичні або граматичні помилки.

Підсумковий (семестровий) контроль

З дисципліни «Політична географія» передбачена така форма підсумкового контролю як **екзамен**.

Першим етапом семестрового контролю є визначення підсумкової семестрової модульної оцінки як суми підсумкових поточних оцінок, отриманих за результатами засвоєння всіх розділів. Підсумкова кількість балів з дисципліни (максимум 60 балів) визначається як сума балів поточного, модульного контролю та відповідає підсумковій семестровій модульній оцінці.

Семестровий контроль у формі **екзамену** проводиться усно. На екзамен виносяться вузлові питання сучасної МВГ та практичні завдання методичного спрямування. Максимальна сума балів, що виділяється на екзамен – 40 балів.

Підсумкова семестрова оцінка з дисципліни (сума балів) розраховується як сума підсумкової семестрової модульної оцінки та екзаменаційної оцінки та виставляється за шкалою ECTS та національною шкалою оцінювання.

Підсумкова семестрова оцінка проставляється у Відомості обліку успішності (форма № Н-5.03), Аркуші успішності студента (форма № Н-5.04), Індивідуальному навчальному плані студента (форма № Н-2.02), Заліковій книжці студента (форма № Н-2.03).

Підсумкові екзаменаційні письмові роботи, листки тестувань, листки усної відповіді зберігаються на кафедрі протягом одного календарного року після складання екзамену.

Критерії оцінювання знань, умінь і навичок студентів

при складанні екзамену з дисципліни «Політична географія»

30-40 балів ставиться у випадку, коли студент повністю засвоїв зміст курсу, вільно володіє навчальним матеріалом і вміє усвідомлено застосовувати його на практиці як в знайомих так і в нових ситуаціях. Має системні, повні, міцні знання з дисципліни. Студент вміє аналізувати, систематизувати інформацію, узагальнювати, робити висновки, висловлювати власну думку та аргументувати її. Студент вміє дати ґрунтовну відповідь на поставлене запитання, володіє понятійним апаратом ПГ. Володіє вміннями користуватися різними джерелами географічної інформації. Усі передбачені програмою завдання виконані з максимальною якістю.

20-30 балів ставиться коли студент повністю засвоїв теоретичний зміст курсу, добре відтворює основний зміст навчального матеріалу. Застосовує знання у стандартних ситуаціях. Студент вміє аналізувати, систематизувати інформацію, узагальнювати, робити висновки. Студент вміє дати майже повну відповідь на поставлене запитання, володіє понятійним апаратом ПГ, але припускається незначних неточностей або не грубих фактичних помилок. Всі передбачені програмою навички сформовані. Усі передбачені програмою завдання виконані, якість більшості з них близька до максимальної.

10-20 балів ставиться якщо теоретичний зміст курсу засвоєний частково. Студент в цілому правильно відтворює навчальний матеріал. Студент намагається аналізувати, систематизувати

інформацію, висловлювати власну позицію, але недостатньо її аргументує. Необхідні практичні методичні навички в основному сформовані. Більшість робіт, передбачених програмою виконано, але деякі з них мають недоліки, фактичні або змістовні помилки.

5-10 балів ставиться у випадку, коли теоретичний зміст курсу засвоєний лише фрагментарно. Відповідь фрагментарна, нелогічна, а з деяких питань – відсутня. Більшість передбачених програмою навчальних завдань не виконано або їх якість близька до мінімальної. Але за додаткової самостійної роботи над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання завдань та глибше оволодіння навчальним матеріалом.

Екзаменаційні питання з політичної географії

Теоретична частина

1. Історія становлення і розвитку політичної географії. Ф. Ратцель - засновник ПГ як системної науки.
2. Політична географія як наука, її об'єкт і предмет дослідження, зв'язки з іншими науками. Політична сфера (політосфера) суспільного життя як об'єкт вивчення ПГ. Методи політико-географічних досліджень
3. Основна проблематика і тематики сучасних політико-географічних досліджень. Основні завдання і напрямки досліджень політичної географії.
4. Політична географія в Україні. Роль українських географів початку ХХ ст. в розвитку окремих положень ПГ. Сучасний стан ПГ в Україні.
5. Територіально-політична організація суспільства. Типи територіально-політичних систем. Ієрархія територіально-політичних систем.
6. Поняття про політичну карту світу. Кількісні та якісні зміни на політичній карті світу.
7. Античний період формування політичної карти світу (V тис. до н.е. - V ст. н.е.)
8. Середньовічний період формування політичної карти світу (V-XV ст.)
9. Новий (колоніальний) період формування політичної карти світу (XV — початок ХХ ст. (1914 р.)
10. Португальська колоніальна імперія: історія формування, територіальний склад, особливості розпаду
11. Іспанська колоніальна імперія: історія формування, територіальний склад, особливості розпаду
12. Британська колоніальна імперія: історія формування, територіальний склад, особливості розпаду
13. Французька колоніальна імперія: історія формування, територіальний склад, особливості розпаду
14. Османська (Оттоманська) колоніальна імперія
15. Німецька колоніальна імперія: історія формування, територіальний склад, особливості розпаду
16. Австро-Угорська імперія
17. Російська колоніальна імперія: історія формування, територіальний склад, особливості розпаду
18. Новітній період формування політичної карти світу (XX (1914 р.) -XXI ст.). Етапи Новітнього періоду формування політичної карти світу.
19. Сучасна світосистема. Сучасний стан політичної карти світу (визнані незалежні держави, залежні території, держави з невизначеним статусом, інші території). Вірогідні зміни політичної карти світу.
20. Території, країни, держави. Склад території держави.
21. Політико-територіальні утворення на політичній карті світу. Суверенні держави як головний суб'єкт світової політики і елемент політичної карти світу. Зростання кількості незалежних держав протягом ХХ століття.
22. Залежні країни і території (колонії, протекторати, підопічні території, заморські території. Форми залежності територій в минулому (васалітет, мандатні (підмандатні) території, домініон, кондомініум). Групи залежних територій за статусом (колонії, які офіційно включені до списку ООН на деколонізацію; території, по яким є угоди про припинення іноземного володіння з чітко визначеною датою отримання; території з невизначеним статусом. Географія сучасних залежних територій.
23. Води (акваторія) відкритого моря і територія Антарктиди. Територіальні претензії країн в Антарктиді.
24. Мультинаціональні функціональні утворення (ТНК, міжнародні організації, регіональні організації, світові міста) як складові сучасного світо устрою. Концепція глобальних (світових)

міст Дж. Фридмана.

25. Суперечливі та проблемні питання стану сучасної ПК світу: анексовані та спірні території. Групи спірних територій (території, які ООН визнає «де-юре» і вимагає надання їм незалежності; території, які існують «де-факто», але не визнаються ООН; фактично спірні території)

26. Суперечливі та проблемні питання стану сучасної ПК світу: території з невизначеним статусом, невизнані держави (члени ООН, не визнані, принаймні, одним членом ООН; не члени ООН, визнані принаймні одним членом ООН; Визнані лише не членами ООН; не визнані жодною державою).

27. Міжнародні конфлікти та причини їх виникнення. Типи міжнародних конфліктів (міжнародна криза; конфлікт малої інтенсивності; тероризм; громадянська війна і революція, що набувають міжнародного характеру; війна та світова війна). Фази розвитку міжнародного конфлікту. Міжнародні конфлікти в сучасному світі.

28. «Гарячі» точки планети.

29. Територіальні претензії . Сепаратизм в сучасному світі. Варіації та регіональні різновиди сепаратизму. Географія вогнищ сепаратизму в сучасному світі.

30. Держава як ключовий елемент політичної системи. Суверенітет. Історична трансформація розуміння суверенітету. Ознаки держави. Внутрішні та зовнішні функції держави.

31. Теорії походження держави (теологічна, патріархальна, суспільного договору, підкорення, класова; географічного детермінізму, демографічні, техніко-економічні, «нічний сторож»).

32. Характеристики держави як географічного об'єкта. Політико-географічне положення (ППП) держави. Оцінка ППП. Глобальне ППП. Регіональне ППП. Сусідське ППП.

33. Геотерія (територія держави) та її складові. Особливості державної території: конфігурація, форма, компактність, географічний центр.

34. Форми та конфігурації державної території. Вплив конфігурації території на суспільні процеси в державі. Розміри державної території.

35. Формування державної території. Типологія держав за характером історичного формування державної територіальної структури.

36. Проблеми територіального розмежування морського простору, континентального шельфу, територіальні води, економічні зони.

37. Державні кордони. Поняття державного кордону. Зміст понять «делімітація» і «демаркація». Особливості встановлення річкових та морських кордонів. Функції державних кордонів. Зміни кордонів держави.

38. Класифікація державних кордонів за морфологією (конфігурацією), походженням, історією і тривалістю існування, історичними умовами і послідовністю виникнення.

39. Прикордонні конфлікти, їх типи (територіальні: топографічні, історико-культурні, етнічні, історичні; позиційні, функціональні, ресурсні).

40. Адміністративно-територіальний поділ держави. Поняття місцевого самоуправління, його типологія. Системи самоуправління. Принципи формування сітки АТП. Ієрархія одиниць АТП. Функції АТП.

41. Адміністративно-територіальний устрій унітарних держав.

42. Адміністративно-територіальний устрій федеративних держав.

43. Геопросторовий каркас території держави та його різновиди.

44. Столиці, їх функції та класифікації

45. Форми правління держав. Республіки та монархії в сучасному світі.

46. Форми політико-територіального устрою держав. Поняття сучасного федералізму. Типи федерацій у сучасному світі.

47. Політичні системи держав. Форми державного режиму (демократія, авторитаризм, тоталітаризм, диктатура, апартеїд, геноцид). Класифікація країн за ідеологічною орієнтацією (плюралістичні та клерикальні держави).

48. Типології країн світу за рівнем соціально-економічного розвитку та структурою господарства країни.

49. Класифікації країн світу за географічними положеннями, кількістю населення, площею території.

50. Суть, об'єкт, завдання геополітики.

51. Історичний розвиток геополітики.

52. Основні поняття і категорії геополітики (геостратегія, геополітичне становище, геополітична доктрина, геополітичні інтереси, геополітична конф\цепція, геополітичний код, експансія, баланс

сил, світосистема, геополітичні гравці, поле взаємодії тощо). Парадигми геополітики (дуалістична, геоeкономічна, циклічна).

53. Німецька школа геополітики. Фрідріх Ратцель як засновник німецької геополітики. Основні праці та геополітичні ідеї Ф. Ратцеля. Органічна теорія Ф. Ратцеля. Закони експансії (розвитку держави) Ф. Ратцеля.

54. Німецька школа геополітики. Внесок Рудольфа Челлена у розвиток німецької геополітики. Основні праці та геополітичні ідеї Р. Челлена. Концепція «континентальної держави» в працях Ф. Ратцеля та Р. Челлена. Органічна теорія держави Р. Челлена. Закону автаркії Р. Челлена. Теорія «Серединної Європи» Ф. Науманна.

55. Німецька школа геополітики. Основні праці та геополітичні ідеї Карла Хаусхофера. Геополітична доктрина панрегіоналізму К. Хаусхофера.

56. Німецька школа геополітики. Основні праці та геополітичні теорії Карла Шмітта («Земля і Море») (концепція «номосу») та теорія «великого простору» (Grossraum).

57. Британська школа геополітики. Хелфорд Маккіндер – засновник англо-саксонської школи геополітики. Геополітична модель (теорія «Хартленда») Х. Маккіндера. Поділ геополітичної історії світу за Х. Маккіндером.

58. Американська школа геополітики. Напрямки американської геополітики: атлантизм або євро атлантизм, мондіалізм, конвергенція, теорія зіткнення цивілізацій.

59. Американська школа геополітики. Головні праці та геополітичні ідеї Альфреда Таєра Мегена. Критерії, які визначають геополітичний статус держави (за А. Мегеном). Ідея переваги морської держави над континентальною у працях А.ю Мегена.

60. Американська школа геополітики. Ніколас Спикмен - «батько атлантизму» та «ідейний натхненник НАТО». Основні геополітичні ідеї Н. Спикмена. Геополітична модель світу Н. Спикмена.

61. Американська школа геополітики. Семюел Хантінгтон - автор концепції «зіткнення цивілізацій». Цивілізації за С. Хантінгтоном. Суть концепції «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона.

62. Американська школа геополітики. Збігнєв Бжезінський. «Теорії конвергенції» З. Бжезінського. Геополітичні ідеї, викладені у праці З. Бжезінського у праці «Велика шахівниця. Американське панування та його геостратегічні імперативи». Структура геополітичного простору за З. Бжезінським (геостратегічні дійові особи (агенти) та геополітичні центри).

63. Американська школа геополітики. Концепція глобального уніполю А. Страуса. Трьохцентрова просторова будова світу за А. Страусом.

64. Європейський континенталізм. Напрямки європейського континенталізму: внутрішня геополітика, «нові праві», неконфронтаційна геополітика, антиглобалізм. Геополітичні ідеї Поля Відаля де ля Блаша. Іва Лакоста Андре Зігфрід П'єр Галлуа Ален де Бенуа

65. Російська школа геополітики. Течії російської геополітики в минулому: західництво, слов'янофільство, євразійство, панславизм. Геополітичні ідеї В. П. Семенова Тянь-Шанського.

66. Російська школа геополітики. Сучасні російські геополітичні течії: геополітика націонал-більшовиків, неєвразійство, російсько-націоналістичні геополітичні ідеї, незахідництво.

67. Українська школа геополітики. Степан Рудницький – засновник української геополітики.

68. Типи систем світоустрою. Наслідки зламу протистояння по осі «Схід — Захід» (за В. Колосовим).

69. Місце України на сучасній геополітичній карті світу. Три сценарії майбутнього розвитку України. Основні вектори сучасної української геополітики.

70. Теорії сучасного світовлаштування. Модель геостратегічних сфер та геополітичних регіонів С. Коена. Концепція уніполярного світу А. Страуса. Гіпотеза «семи паралелей однополярного світового простору» Йогана Галтунга. Концепція геостратегічних агентів та геополітичних центрів З. Бжезінського. «Центри сили» і геоeкономічні полюси А. Беттлера.

71. Лідерство США в сучасному світі. Моделювання економічної карти майбутнього світу.

72. Європа в геополітичному вимірі. Геополітична ситуація в Європі після Другої Світової війни. Місце об'єднаної Європи на сучасній політичній карті світу. Інституціональна система ЄС. Європа в геоeкономічному та геополітичному вимірі. Розширення ЄС – можливості й перспективи для України.

73. «Мала Євразія» у геополітичному вимірі. Росія – світовий та регіональний геополітичний гравець. Проблеми взаємодії України й Російської Федерації в сучасних умовах. Особливості сучасної геополітичної ситуації у Центральній Азії та Закавказзі.

74. Азіатсько-Тихоокеанський та Південноазіатський регіони у геополітичному контексті. Фактори сучасної геополітичної ситуації в регіоні. Загальна характеристика основних геополітичних акторів. Особливості сучасної геополітичної ситуації у Східній та Південно-Східній Азії. Перспективи розвитку геостратегічної ситуації в АТР. Індія, як регіональна держава.
75. Американська зона геополітичного впливу. Північноамериканська інтеграція. Поле геостратегічних інтересів США. Геостратегічні пріоритети Канади і Мексики. Бразилія – новий регіональний лідер. Антиамериканський геополітичний вектор у Латинській Америці.
76. Насвазія та «Чорна Африка» у геополітичному контексті. Географічні аспекти поширення неокolonіалізму в Африці. Арабо-мусульманський світ як єдине геополітичне поле. Поле геостратегічних інтересів основних гравців Африки.
77. Міжнародні організації на політичній карті світу. Поділ міжнародних організацій за функціональними особливостями та просторовими межами функціонування. Значення провідних регіональних та субрегіональних міжурядових організацій: НАТО, ОБСЄ, ЄС, Ради Європи, СНД, Співдружності націй, ОПЕК, НАФТА, Африканський Союз (АС), АССАН, ЧРЕС тощо. Вплив інтеграційних процесів на свободу переміщення та розвиток туризму (Шенгенська угода). Участь України в роботі міжнародних організацій.
78. Глобалізація як історичний процес: вплив на політосферу і політичну карту світу. Посилення взаємозв'язків між країнами у всіх сферах життя у ХХ–ХХІ ст.ст. Глобалізація процесів економічного, соціального, політичного, культурного і духовного розвитку людства. Глобалізація та трансформація інституту держави.
79. Транснаціональні корпорації (ТНК) як нові геостратегічні суб'єкти міжнародних відносин.
80. Електоральна географія. Місце електоральної географії (ЕГ) у системі географічних наук. Теоретичні основи ЕГ і її основні напрямки. Методи досліджень ЕГ.

Практична частина

Географічна номенклатура:

- колоніальні імперії Нового періоду;
- суверенні держави;
- залежні території;
- спірні та анексовані території;
- території з невизначеним статусом;
- невизнані держави;
- осередки міжнародних конфліктів;
- «гарячі точки» світу;
- територіальні претензії країн світу;
- осередки сепаратизму в сучасному світі;
- форми державного правління (монархії);
- форми територіального устрою держав (федерації);
- типи країн світу за рівнем соціально-економічного розвитку;
- класифікація країн світу за конфігурацією території, географічним положенням, площею, чисельністю населення.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне оцінювання та самостійна робота												Підсумковий тест (екзамен)	Сума балів
Розділ 1				Розділ 2				Розділ 3					
T1	T2	T3	КР 1	T4	T5	T6	КР 2	T 8	T 9	T 10	КР 3		
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	40	100

20	20	20		
----	----	----	--	--

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

1. Лекційний курс: електронні варіанти конспектів лекцій представлені у комп'ютерному класі факультету.
2. Практичні заняття: електронні варіанти представлені у комп'ютерному класі факультету.
3. Самостійна робота студентів: методичні рекомендації до самостійної роботи.
4. Навчальний курс «Політична географія» на освітніх платформах Вікі-ЦДПУ та Moodle-ЦДПУ
5. Матеріали в навчальному класі «Політична географія» на освітній платформі Google Classroom

14. Рекомендована література

Базова

1. Географія: світи, регіони, концепти / Г.де Блій, Пітер Муллер, Олег Шаблій / Пер. з англ. – К.: Либідь, 2004. – 740 с.
2. Гольцов А.Г. Геополітика та політична географія. підручник. - К., 2012. – 416 с.
3. Дністрянський М.С. Політична географія та геополітика: Навч. посіб. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 344 с.
4. Колосов В.А., Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география. – М: Аспект Пресс, 2001. – 479 с.
5. Максаковский В.П. Географическая картина мира: В 2 кн. Кн.І: Общая характеристика мира. – М.: Дрофа, 2004. – 496 с.
6. Політична географія і геополітика: Навч. посібник / Б.П.Яценко, В.І.Стафійчук, Ю.С.Брайчевський та ін.; за ред. Б.П.Яценка. – К.: Либідь, 2007. – 255 с.
7. Світова економіка: Підручник/ А.С.Філіпенко, О.І.Рогач, О.І.Шнирков та ін. – К.: Либідь, 2000. – 582 с.
8. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – 556 с.
9. Трохимчук С.В., Федунь О.В. Політична географія світу: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 422 с.
10. Туровский Р.Ф. Политическая география. – М.–Смоленск: СГУ, 1999. – 380 с.
11. Холина В.Н., Наумов А.С. Политическая карта мира: география для школьников и абитуриентов. – М.: Просвещение, 2004. – 304 с.
12. Яценко Б.П. Політична географія: навч. посіб. – К.: Вид. Ін-ту сходознавства НАНУ, 2005. – 134 с.

Додаткова

13. Масляк П.О., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу. – К.: Лібра, 1996. – 328 с.

14. Мечников Л.И. Цивилизации и великие исторические реки. – М.: Прогресс-Пангея, 1995. – 464 с.
15. Олійник Л.Б., Степаненко А.В. Вступ до соціальної географії: Навч. посіб. – К.: Знання, КОО, 2000. – 204 с.
16. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії. – К.: Вища шк., 1996. – 232 с.
17. Ростов Є.Ф. Економіка країн світу. Довідник. – К.: НВП «Картографія», 1998. – 188 с.
18. Соціально-економічна географія світу. Загальна частина / За ред. С.П. Кузика. – Тернопіль: Підручники & посібники, 1998. – 256 с.
19. Соціально-економічна географія України: Навч. посіб. / За ред. О.І. Шаблія. – Л.: Світ, 2000. – 680 с.
20. Страны мира: Справочник. – М.: Республика, 1997. – 479 с.
21. Сухарев В.А., Сухарев М.В. Психологический портрет народов и наций. – Д.: Сталкер, 1997. – 400 с.
22. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. – О.: Астропринт, 2001. – 560 с.
23. Холина В.Н. География человеческой деятельности: Экономика, культура, политика: учеб. для 10-11 классов школ с углубленным изучением гуманитарных предметов. – М.: Просвещение, 2002. – 350 с.
24. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. Підручник. – Л.: Вид.центр ЛНУ ім. І.Франка, 2003. – 444 с.
25. Шаповал В. Державний лад країн світу: Довідник. – К.: Укр. Центр правових студій, 1999.
26. Шреплер Х.-А. Международные экономические организации: Справочник. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 456 с.
27. Экономическая и политическая география капиталистических и развивающихся стран. / Под ред. В.В. Вольского – М.: МГУ, 1986. - 528 с.
28. Энциклопедия «Страны и народы» (любое издание).
29. Энциклопедия для детей. Тома «География», «Всемирная история». – М.: Аванта+.
30. Юрківський В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни: Підручник. – К.: Либідь, 2000. – 416 с.

15. Інформаційні ресурси

1. <http://www.interorg.narod.ru> – міжнародні організації.
2. <http://www.narod.yandex.ru/interorg4.html> – міжнародні економічні організації.
3. <http://www.ru.wikipedia.org> – електронна Internet-енциклопедія.
4. <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook> – Щорічний довідник ЦРУ «Книга фактів».
5. <http://www.cvk.gov.ua> – офіційний сайт Центральної виборчої комісії України.
6. <http://www.delukr.ces.eu.int> – сайт Представництва Європейської Комісії в Україні.
7. <http://www.europa.eu.int> – офіційний сайт Європейського Союзу.
8. <http://www.intourion.ru> – довідник по регіонах, країнах, організаціях світу (історія, карти).
9. <http://www.karty.narod.ru> – Сайт рідкісних карт Олександра Акоюна (територіальні претензії, території з невизначеним статусом, проекти «Великих» держав і т.п.).
10. <http://www.maxpj.ru/countries.php> - сайт «Країнознавство – все про країни світу», в т.ч. історія держав, що зникли з політичної карти.
11. <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/696.htm> – офіційний сайт Міністерства зовнішніх справ України. Міжнародні організації.
12. <http://www.nato.int> – офіційний сайт НАТО.
13. <http://www.svit21.narod.ru> – Етнополітична карта світу: XXI століття / Методичний і предметний коментарі / П.Жук, Н.Мазур, Р.Соломонюк, Р.Турчак.
14. <http://www.ukrstat.gov.ua> – офіційний сайт Державного комітету статистики України.
15. <http://www.un.org> – офіційний сайт ООН.
16. <http://www.worldbank.org> – звіти про розвиток Світового банку.
17. <http://www.world-tourism.org/ruso/index.htm> – офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації (ВТО).
18. Human Development Report. – New York, 1997.
19. The World Bank Atlas. – Washington, 1997.
20. World Development Report. – Washington, 1997.